

conjunt d'activitats a classe sobre els diferents contextos geogràfics de la temàtica medioambiental.

David Saurí

Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona

Myers, N. (ed.) (1987), *El Atlas Gaia de la Gestión del Planeta*, Blume, Madrid.

Middleton, N. (1988), *Atlas of World Issues*, Oxford University Press, Oxford.

Middleton, N. (1988), *Atlas of Environmental Issues*, Oxford University Press, Oxford.

Lean, G., Hinrichsen, D. i Markham, A. (1990), *Atlas of the Environment*, Arrow Books, Londres.

Ens trobem en una etapa en què en el si de la ciència ecològica hi ha un apassionat debat entre *holisme* i *reduccionisme*, en el qual les noves tendències es decanten per aquesta darrera posició, és a dir, defensen l'estudi en profunditat del microsistema. Contràriament, alguns dels científics amb més bagatge impregnen el seu missatge d'una visió més global, ho i considerant el planeta com un sistema on tot s'interrelaciona i on qualsevol intervenció sobre el medi en un punt determinat afecta la globalitat de la resta del globus terraquí o de la biosfera en general, de forma directa o indirecta. Dins d'aquesta perspectiva, l'aparició de diversos atlas que contempnen el medi ambient a escala planetària no deixa de ser una qüestió oportuníssima i agosarada. Oportuníssima perquè el medi ambient és en aquests moments un dels temes més vibrants. Agosarada perquè tractar aquest

tema a escala planetària, no hi ha cap dubte que és delicat i, evidentment, difícil.

Però si és ben cert que aquest tractament global és, efectivament, complex, no és menys cert que poder disposar d'aquest tipus d'informació és molt important, si més no per a poder prendre consciència de l'artificialitat de les fronteres polítiques quan es parla de contaminació atmosfèrica, de gestió dels oceans o d'efecte hivernacle i canvi climàtic, per citar només alguns temes. Aquesta conscienciació és la que permetrà i fins i tot propiciarà transmetre la necessitat d'actuar en cada moment coherentment amb la idea que cal treballar localment i individualment sense oblidar que aquest comportament afectarà, en major o menor mesura, el conjunt del planeta i tota la col·lectivitat humana. No hi ha dubte que les persones encarregades d'impartir coneixements transmeten, juntament amb aquests, unes actituds que poden arrelar profundament. En aquest sentit, i sense voler responsabilitzar excessivament els i les ensenyants, una reflexió sobre el tema ambiental pot ajudar a resituar les posicions enfront de les activitats i dels hàbits quotidians.

Cap dels quatre atlas que ara presentem no coincideix amb el que es pot entendre per un atlas convencional, ja que amb prou feines hi trobarem els noms dels diferents estats, per exemple. Com ho evidencien els títols respectius, són atlas temàtics la major virtut dels quals —de fet involuntària— és la seva complementaritat, malgrat que algunes informacions es complementen, ja que han estat concebuts per equips diferents i amb objectius no necessàriament exactes. Aquesta complementaritat es troba en alguns dels aspectes tractats, però sobretot en la diversa utilitat que ens pot aportar cadascun d'ells. Efectivament, cada obra conté algun aspecte rellevant que la distingeix de les altres.

El Atlas Gaia de la gestió del planeta és el que respon més fidelment al plantejament que s'ha descrit al principi, quant a tractament global de la informació. Són ben escassos els mapes del món que presenten les divisions polítiques, i, encara, el que les presenta de forma més palesa ho fa a tall de crítica, en contraposició a la gestió a escala planetària que propugna. Segons els autors, el llibre «cartografia i analitza una planeta vivent en un punt crucial de la seva història —un moment en què una espècie, la nostra, amenaça de destruir i exhaurir els seus sistemes de manteniment de vida» (p. 5). Al llarg de l'obra trobem tota la informació sobre el medi ambiental organitzada de forma coherent, senzilla i molt gràfica. En aquest sentit hem de fer un elogi del tractament cartogràfic, començant per la projecció més utilitzada al llarg del llibre (elaborada a partir d'una projecció convencional, però «observada des d'una perspectiva diferent, que destaca la importància de sud i s'oposa a la visió eurocèntrica del món» [p. 259]). Es troba dividit en set grans apartats: la terra ferma, l'oceà, els elements, l'evolució, la humanitat, la civilització i la gestió. L'estructura de cada gran apartat és sempre la mateixa: descripció dels recursos potencials, plantejament de les possibles crisis que li afecten i proposta d'alternatives a la gestió actual.

Cal prevenir que no hi trobarem cap llistat estadístic sobre els aspectes tractats; efectivament, *l'Atlas Gaia* no pretén donar una informació puntual, exacta ni exhaustiva sobre l'estat del planeta, ja que no es tracta d'un anuari estadístic. Lluny de ser una mancança, la nostra impressió és que el fet que no hi apareguin xifres intrínsecament efímeres fa que l'obra no perdi vigència tan de pressa com d'altres obres, com, per exemple, algun dels atlas que comentarem

més endavant. Això no obstant, i per a la persona que vulgui conèixer les dades precises, l'obra inclou tres apèndixs utilíssims, el segon dels quals, *Fonts i crèdits*, aporta una informació exhaustiva sobre cada tema tractat, des de les fonts utilitzades fins a la manera com ha estat cartografiada aquesta informació. Els altres dos apèndixs consten d'una curta però molt especialitzada bibliografia, un glossari bàsic i un índex alfabètic. En definitiva, no dubtem a afirmar que es tracta d'una eina de gran utilitat per a ser treballada directament per part d'alumnes de secundària i de l'ensenyament postobligatori, però també per a ser consultada per professors i professores que vulguin introduir la dimensió ambiental en el programa, tant de les ciències socials com de les ciències naturals, i encara resta plenament vigent, malgrat l'any de la seva publicació original (1985).

Per aquesta vigència que li atorguem, però també perquè sens dubte ha estat objectivament el pioner en el seu camp, *l'Atlas Gaia* ens servirà com a punt de referència a l'hora de comentar les altres obres que es presenten a continuació.

L'Atlas of World Issues i *l'Atlas of Environmental Issues* presenten, al nostre parer, una estructura més simple a l'hora de tractar els diferents temes. Tots dos atlas contenen 28 capítols, cadascun dels quals dedicats a un tema concret.

El primer atlas presenta una informació general sobre els aspectes físics (l'orografia, el clima, la vegetació), humans i socioeconòmics (població, agricultura, energia, indústria, etc.), i el segon penetra en aspectes més problemàtics de la gestió (erosió del sòl, pol·lució, energia nuclear, etc.). Val a dir que sovint trobem els mateixos temes, o molt semblants, en un i altre atlas, però tractats de formes diferents; és el cas del tema sobre la desertificació, per exemple («the increasing

desert», en el primer, i «desertification», en el segon), o els capítols respectivament dedicats a l'energia nuclear: mentre l'*Atlas of World Issues* es dedica a informar sobre la situació de forma més o menys objectiva, l'*Atlas of Environmental Issues* presenta els aspectes més problemàtics d'algunes de les situacions descrites en l'anterior. Aquesta dualitat fa que aquestes dues obres vagin estretament lligades fins al punt que, al nostre parer, podrien haver estat incloses en una sola publicació. Això no ens ha de sorprendre si tenim en compte que autor i editorial són els mateixos per a tots dos.

Insistim, doncs, en la senzillesa en el tractament de la informació, per bé que aquest tret no només no és un defecte, sinó que converteix totes dues obres en perfectes llibres de consulta directa per part d'alumnes fins i tot força joves, gràcies a les nombroses il·lustracions, que són molt atractives, didàctiques i eloqüents. Si per un cantó trobem una evident manca de sistematització en el conjunt, per un altre hi ha una uniformitat en la presentació de cada tema que pot ajudar encara més en la consulta per part d'estudiants. Aquest tractament consisteix en una succinta explicació general, que generalment es basa en el comentari d'un mapa del món amb el tema cartografiat, i l'exposició de diversos exemples significatius.

En contrast amb aquesta utilitat, en canvi —a diferència dels altres dos atlas— no ens sembla que es pugui estructurar un programa de tot un curs seguint aquestes dues obres, ja que pel que fa a l'ensenyant sí que presenten certes mancances, com una certa dispersió, manca de connexió entre temes i nul·la exhaustivitat dintre de cadascun d'ells. També és important de destacar, amb to negatiu, l'absència total de fonts i de bibliografia on aprofundir sobre qualsevol aspecte de les dues obres. Si que presenten,

en canvi, un molt simple índex alfabètic al final de cadascuna.

A diferència dels anteriors, l'*Atlas of the Environment* sí que ens aporta dades concretes sobre les diferents qüestions tractades, que, sense arribar a consistir en una informació estadística completa (insistim que no es tracta d'un anuari), ens informa sobre les situacions més significatives i/o extremes a escala mundial. Com que aquesta és la base sobre la qual treballa l'atlas (el nivell estatal), aquí sí que els autors han topat amb la dificultat de superar la dicotomia entre la visió global del tema i la restricció que suposa tractar les variables, moltes vegades, a aquest nivell estatal. Això no obstant, els autors de l'atlas que ara es presenta han depassat sempre que els ha estat possible aquest àmbit delimitat per les fronteres polítiques, com, per exemple, en el tractament de problemes medioambientals, com la pol·lució dels rius, la desforestació i consegüents augments de l'erosió i l'acumulació de sediments, o, per citar-ne només alguns, la pluja àcida i l'efecte hivernacle. Aquest esforç és molt d'agrair, com també la cura amb què s'han tractat diversos aspectes de caire potser més tècnic o menys palès, però que a l'hora d'utilitzar el llibre en facilita la lectura. Tots els planisferis es troben representats en la mateixa projecció (per bé que no se'ns informa de quina és aquesta) i majoritàriament es presenten a la mateixa escala, tot i que hi ha excepcions. Això és molt important perquè dona a l'obra una homogeneïtat en el tractament de la informació i també perquè afavorix la comparació entre variables diferents.

No hi ha dubte que dels quatre atlas comentats, aquest és el que presenta una informació més exhaustiva i un tractament més complet de tots els temes que fan referència al medi ambient o que hi tenen

una relació directa o indirecta, tant en aspectes estrictament naturalistes (com la delimitació de regions ecològiques a escala planetària) com en d'altres més aviat socials o econòmics (com la producció d'energia o els efectes de l'accident de Txernòbil). Al nostre parer, aquesta exhaustivitat és una de les seves dues majors virtuts; l'altra és la de constituir-se en una eina de treball i una font d'informació importantíssima. Molt valuosa per al lector/a serà també la relativament extensa i ben seleccionada bibliografia inclosa al final del llibre. Presenta la mancança, però, de no citar en gairebé cap cas les fonts d'on s'ha extret la informació.

A tall de crítica, sense que hagi de ser maliciosa, també hem d'esmentar el risc de perdre vigència molt ràpidament pel fet d'aportar unes xifres massa concretes, en contraposició amb l'*Atlas Gaia*. Efectivament, en la portada del llibre se'ns informa que es tracta de «the most up-to-date report on the state of the world» (l'informe més actualitzat de l'estat del món). Això, que sens dubte era cert en el moment de la seva publicació, podria obligar els autors i editors a fer-ne una edició actualitzada força freqüent, iniciativa que segurament seria molt ben rebuda.

Joan Manuel Soriano

Departament de Geografia

Universitat Autònoma de Barcelona

Gerber, Rod i Lidstone, John (eds.) (1988), *Developing skills in geographical education*, Jacaranda Press, Brisbane.

Ha arribat a les nostres mans el volum que conté els treballs presentats al Simposi de la Comissió d'Educació Geogràfica de la

Unió Geogràfica Internacional, que tingué lloc a Brisbane (Queensland) el 1988. Tal com diuen els editors en el preàmbul, el títol és pretesament ambiciós i comprèn aportacions de molts tipus sobre tots aquells aspectes que cal tenir presents a l'hora d'ensenyar geografia.

El llibre està dividit en seccions ben diferenciades i cada una d'elles és una ponència principal seguida per les comunicacions presentades. La primera, dedicada als models docents, conté una aportació de Michael Naish en la qual comença assenyalant la dicotomia entre el que anomena *mètode* d'ensenyament i *manera* d'ensenyar, i on fa una descripció dels diversos estils i la seva repercussió en la relació ensenyament-aprenentatge, amb una ràpida repassada a les teories i als estudis més rellevants sobre el tema, des dels ja considerats més clàssics, com els d'Ausubel o Bennett, fins als de Galton i Simon. La part més interessant d'aquest treball de Naish és el capítol dedicat als estils d'ensenyament en geografia, on es fa una síntesi de tots els treballs sobre aquest tema en el món anglosaxó (Stoltman, Steinbrink, Slater, Choquette, Fien, Gerber, Tolley, Reynolds), i podriem resumir el seu objectiu en la pregunta que ell mateix es formula al final del treball: quines són les necessitats educatives dels estudiants i com pot la geografia cobrir-les?

Les comunicacions que segueixen a aquesta ponència són exemples concrets de relacions ensenyament-aprenentatge de molt heterogènia qualitat i detall, entre les quals cal destacar la de F. Slater, que analitza l'actuació docent d'uns professors en pràctiques i es qüestiona si hi ha un estil d'ensenyar i es pot aprendre i fins a quin punt els elements de la personalitat pròpia configuren la base d'un estil o forma d'actuació docent.